

“Vrhovčeva Biblija” - Je li joj se iznova u trag ušlo?

Jembrih, Alojz

Source / Izvornik: **Kairos, 2012, 6, 89 - 101**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:956923>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-10**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

“Vrhovčeva Biblija” Je li joj se iznova u trag ušlo?

Alojz Jembrih

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

ajembrih@hrstud.hr

UDK:225

Prethodno priopćenje

Primljeno: 5, 2012.

Prihvaćeno: 5, 2012.

Sažetak

U prilogu autor otkriva široj javnosti, dosad neprimijećen, rukopisni prijevod ‘Novoga zavjeta’ na kajkavskom književnom jeziku. Prijevod je nastao u doba zagrebačkoga biskupa Maksimilijana Vrhovca i Tomaša Mikloušića (u prvoj polovici 19. st.). Doduše, na rukopis su već ukazali Rudolf Strohal (1910.) i Vatroslav Jagić (1913.). Obojica spominju i ime prevoditelja. Budući da je riječ o prijevodu ‘Novoga zavjeta’ na kajkavskome književnom jeziku, kroatiste i hrvatske bibliciste on nije zanimao, jer oni su ipak više bili okrenuti prijevodu ‘Biblije’ na štokavštini, stoga je do danas taj horvatski (kajkavski) prijevod gotovo široj javnosti (i mnogim stručnjacima) nepoznat. U slavistici se uvriježila pretpostavka da je autor spomenuta prijevoda zagrebački kanonik Stjepan Korolija, Vrhovčev savjetnik. No, kako se iz predočena rada razabire, autor je svećenik jastrebarskoga kraja, rođen u Vivodini, Ivan Gusić, kojemu je redovničko ime bilo Rupert (bivši benediktinac).

Autor ovim radom želi aktualizirati spomenuti prijevod ‘Novoga zavjeta’, jer to je plod rada Vrhovčeva “Biblijskoga društva” koje je trebalo prevesti čitavu ‘Bibliju’ na horvatski (kajkavski) književni jezik. Prema tome, imamo razloga reći, da je rukopis, o kojemu je ovdje riječ, “Vrhovčeva Biblija” kojoj se iznova u trag ušlo.

Ključne riječi: Biblija, hrvatski prijevod Biblije, kajkavski književni jezik, Ivan Gusić, Maksimilijan Vrhovac, Tomaš Mikloušić.

Prijevod Biblije na hrvatski kajkavski jezik

Hrvatski kajkavski književni jezik u Zagrebačkoj biskupiji bio je od 16. stoljeća u duhovno-pastoralnoj službi, međutim u toj Biskupiji kroz tri i pol stoljeća na tome jeziku nije bilo tiskane cjelovite Biblije, već samo Evangeliumi/Evangelistiari za sve nedjelje i blagdane tijekom crkvene godine i druge priručne knjige za vjersko poučavanje. Zamisao da se najprevođenija knjiga na svijetu – *Biblija* prevede i na hrvatski kajkavski jezik, potekla je u prvoj polovici 19. stoljeća od zagrebačkoga biskupa Maksimilijana Vrhovca (1752.-1827.),¹ koji je za taj posao animirao nekoliko svećenika iz svoje biskupije, a među njima se našao i Tomaš Mikloušić (1767.-1833.)² kao “važna osoba u biskupovom planu da se prevede Biblija na narodni jezik”.³ Vrhovčevo tzv. “Biblijsko društvo” sačinjavali su, uz Mikloušića, Antun Vranić,⁴ Ivan Nepomuk Labaš, Stjepan Korolija

- 1 U vezi s njim vidi: *Biskup Maksimilijan Vrhovac i njegovo djelo. Zbornik referata sa Znanstvenoga skupa “Biskup Maksimilijan Vrhovac u svome vremenu” u organizaciji društva Kajkaviane održanog 28. studenoga 2003. u Dvorcu Stubički Golubovec, Donja Stubica*. Uredio dr. sc. Alojz JEMBRIH. Izd. Kajkaviana. Donja Stubica – Zagreb, 2006., 335 stranica.
- 2 O njemu vidi: STROHAL, Rudolf. *Svećenici hrvatski književnici u 18. i početkom 19. vijeka okraj Velebita. (Nastavak)*. U: *Katolički list*. Zagreb, 61./1910., br. 49, od 8.XII.1910., str. 387-391. Strohal je, uz ostalo, zapisao: *Ovdje moramo istaknuti, da je biskup Maksimilijan Vrhovac odabrao baš Mikloušića, da prevede Sveto pismo na hrvatski jezik. Nu kako je Mikloušić na selu živio zaokupljen svojom službom, a osim toga je megjutim i biskup Vrhovac umro, tako ne obavi on taj veliki posao* (str. 388). — CESAREC, Ivan. *Dramsko-scenski rad Tomaša Mikloušića (1767.-1833.) u kontekstu starije kajkavske drame*. Izd. Hrvatskozagorsko književno društvo. Klanjec, 2008., 320 stranica. — CESAREC, Ivan. *Tomaš Mikloušić (1767.-1833.) (Pregled života i književnog rada)*. U: *Gazophylacium*, 14./2009., br. 1-2, str. 149-159, tj. str. 154-159. — JEMBRIH, Alojz. *Pogovor*. U: MIKLOUŠIĆ, Tomo. *Izbor dugoványh vszakoverztnéh, za haszen y razveszelénye szluséchéh, po Tomáshu Miklóushich, plebànushu Ztenyevechkém ispiszan y na szvéto dán. Vu Zagrebu, pritzkan vu Novoszszelzkoj szlovarniczi 1821*. Zagreb, 1821. (2. izdanje 1839.; pretisak 2009.), str. 5-94.
- 3 PERCAN, Josip. *Ignac Kristijanović (1796.-1884.) i njegov pokušaj prevođenja Svetoga pisma*. U: *Bogoslovska smotra*. Zagreb, 54./1984., br. 1, str. 88-103, tj. str. 93.
- 4 O njemu vidi: JEMBRIH, Alojz. *Vranićev Mlajši Robinzon [...] (1796.)*. U: *200 godina kajkavske dječje književnosti*. Zbornik radova s istoimenoga znanstvenoga skupa (Zagreb, 10. XI., 1999.), *Kajkaviana* Donja Stubica i *Kajkavsko spravišće* Zagreb. Ur. Alojz JEMBRIH. Varaždin-Donja Stubica, 2001., str. 39-61. — U jednome članku također čitamo: *Za vrijeme zagrebačkoga biskupa Maksimilijana Vrhovca (1787.-1827.) pokušalo je nekoliko kajkavskih pisaca prevesti barem dijelove Svetoga pisma na hrvatski jezik: A. Vranić je preveo ‘Psaltir’ (1816.) i ‘Jeremijin plač’ (1820.), Rupert Ivan Gušić cijeli ‘Novi zavjet’ (‘Evangelium’)*. REBIĆ, Adalbert. *Antun Sović. O 110. obljetnici rođenja i 50. obljetnici smrti*. U: *BS*, 61./1991., str. 103-112, tj. str. 103. Pisac spominje Gušića (piše Gušić) kao autora prijevoda, no međutim, naveo je “Novi zavjet (Evangelium)”, pa će to svakoga zbuniti. Gušić je autor prijevoda *Evangeliuma* i *Novoga zavjeta*, dakle riječ je o dva zasebna rukopisa kao što ćemo vidjeti. Indikativno

(1760.-1826.),⁵ Ivan Birling (1775.-1852),⁶ te Ivan (Rupert) Gusić.⁷ Antun Vranić autor je prijevoda *Psalama* (1816.) i *Jeremijinih Tužaljki* (1820.),⁸ Ivan Nepomuk Labaš autor je prijevoda *Knjige o Jobu*, a čitavi *Novi Testament* preveo je Ivan Gusić, te Ivan Birling *Pavlove poslanice Filipljanima*. Taj prevoditeljski poduhvat i ostvarenje do danas je ostao u rukopisu i nalazi se u zagrebačkoj Nadbiskupskoj knjižnici – danas Metropolitanska knjižnica u Zagrebu.⁹

Da je Tomaš Mikloušić bio povezan s prijevodom *Biblije* na hrvatski kajkavski jezik, dade se iščitati iz Šurminovih rečenica u kojima čitamo: *Ipak je on kao seoski župnik (Mikloušić) u svoga biskupa, umnoga Vrhovca, bio najviše cijenjen, jer je upravo njega odabrao, da prevede sveto pismo na hrvatski jezik.*¹⁰ Mikloušić bi se bio prihvatio toga posla, kaže dalje Šurmin, *kad bi ga biskup postavio za kanonika Zagrebačkoga kaptola, jer kao seoski župnik da nije imao vremena ni potrebnih književnih pomagala.* Budući da je biskup krajem pro-

je kako Rebić ne navodi podatak na temelju kojega bi se znalo gdje se nalazi Gusićev *Novi zavjet*.

- 5 O njemu piše: STROHAL, Rudolf. *Svećenici hrvatski književnici u 18. i početkom 19. vijeka ovkraj Velebita. (Nastavak)*. U: *Katolički list*. Zagreb, 61./1910., br. 46, od 17.XI.1910., str. 363-366, tj. str. 365-366. Prikazuje ga kao angažiranoga u Sjemenišnom kazalištu na Kaptolu, ali ga ne spominje kao autora prijevoda *Novoga zavjeta!*
- 6 O njemu vidi: STROHAL, Rudolf. *Svećenici hrvatski književnici u 18. i početkom 19. vijeka ovkraj Velebita. (Nastavak)*. U: *Katolički list*. Zagreb, 61./1910., br. 48, od 1.XII.1910., str. 379-381, tj. str. 379-380. — ŠOJAT, Olga. *Sokačka kniga*. U: *Kaj*, 1./1968., br. 12, str. 81-96. — Birling je autor jedne kuharske knjige: *Nova z-kup szlosena zagrebečka szokachka kniga, vu sheztih razdeľnyih zadersavajuča 554 naredbe vszakojachke jeztvine pripravlyati. Iz nemszhkoga na horvatzko preneshe na od jednoga domovine priatelya za hisnu potrebochu. Z-privolenyem poglavarov van dano. Vu Zagrebu, nahadyasze pri Ferenczu Rudolfu knigoveszcu y tergovczu 1813.*, str. 232. Pretisak u Zagrebu 2002.
- 7 O njemu vidi: STROHAL, R. *Svećenici hrvatski književnici*, KL, 61./1910., br. 48, str. 380.
- 8 Vranić je na horvatski (kajkavski) jezik preveo djelo njemačkoga autora Joachima Heinricha Kampea: *Mlajši Robinzon* iliti *jedna kruto povoljna i hasnovita pripovest za detcu (Robinson der Jüngere, zur angenehmen und nützlichen Unterhaltung für Kinder)*, tiskano u Zagrebu 1796. u dva dijela: *Mlaissi Robinzon, iliti jedna kruto povoljna y hasznovita pripovezt za detczu od J. H. Kampe. Iz nemszkoga na horvatzki jezik prenessena po Antonu Vranichu, szlavne biskupie zagrebečke massniku. Vu Zagrebu pritzkano vu czesz. kraly. szlobodoy Novoszelszkoj szlovotizki 1796.* Zagreb, 1796., *Prvi del*, 277 str.; *Drugi del*, 320 stranica. O tome više: JEMBRIH, A. *Mlajši Robinzon (...)* *Hasnovita pripovest za detcu u prijevodu Antuna Vranića (1796.)*. U: *Kajkavski zbornik*, "Dani kajkavske riječi, '98". Zlatar, 1998., str. 27-46. — JEMBRIH, A. *Vranićev Mlajši Robinzon*, (2001.), str. 39-61.
- 9 MAGIĆ, Vladimir. *Noviji rukopisi Metropolitanske knjižnice (18.-20. stoljeće)*. U: *Tkalčić*. Zagreb, 13./2009., br. 13, str. 585-634.
- 10 ŠURMIN, Đuro. *Hrvatski preporod 1790.-1836*. Zagreb, 1903., str. 57.

sinca 1827. umro, *Mikloušić ne dobi kanonikata, a sav taj posao i misao oko njega pade u zaborav.*¹¹ Nešto slično čitamo i kod Olge Šojat: *Prema zamisli biskupa Vrhovca trebalo je da već Mikloušić 'Sveto pismo' prevede na kajkavsko narječje [treba jezik!, A. J.]. To je bilo u vezi s njegovim imenovanjem za kanonika. No, Mikloušić je umro prije, nego je postao kanonik. Da on za takav posao nije imao dovoljno znanja, poznavanja jezika i bogoslovske spreme, bio je uvjeren Kukuljević; [upućuje na Arkiv za povjesnicu jugoslavensku, knj. 12, str. 54 na kojoj Kukuljević to piše, A. J.] je li on taj prijevod ipak započeo, a možda koji odlomak i preveo, danas još ne znamo.*¹²

Neke činjenice govore suprotno, naime, prijevod čitava *Novoga zavjeta* ipak je bio preveden na *horvatski* (kajkavski) jezik i priređen za tisak prije biskupove smrti. U dosadašnjoj kroatistici (i slavistici) bilo se ustalilo mišljenje da je autor spomenuta prijevoda zagrebački kanonik Stjepan Korolija. Međutim, da on to nije, svjedoči i sam Mikloušić u svome *Izboru dugovanjeh vsakoverstneh* (1821.) u kojem za Koroliju piše: *Korolia Štefan, kanonik zagrebečki, vnoqa prodečtva je napravil i vnoqa vu narodni naš jezik prenesel, koja još vu rukopisu (MM. SS.) jesu.*¹³ Dakle ni riječi o Svetom pismu, *Novom zavjetu*. Rudolf Strohal, također, pišući o Koroliji, ne navodi da je preveo *Novi testament*.¹⁴

Zbrku oko pridavanja autorstva prijevoda kajkavskoga *Novoga zavjeta*, unio je Slovenac Bartolomej Kopitar (1780.-1844.). Pišući 24. lipnja 1814. Josipu Dobrowskome (1753.-1829.), uz ostalo, napominje: *Übermorgen bin ich zu Verhovac bestellt, um die Idee eines gleichförmigen einfachen Alphabets zu rechtfertigen: Das soll mir leichter werden, als die Ausführung. Sein Canonicus Korolya, der ein N. Testament im MS. fertig hat, und ein Professor haben alle Einwürfe schriftlich verfasst. Desto besser, um so leichter und ordentlicher sind sie zu widerlegen.*¹⁵ U prijevodu: *Prekosutra sam naručen kod Vrhovca da*

11 ŠURMIN, Đ. *Hrvatski preporod*, (1903.), str. 57.

12 ŠOJAT, Olga. *Život i rad Ignaca Kristijanovića*. U: *Rad JAZU*, knj. 324, Zagreb 1962., str. 63-114, tj. 80. — Držim da je teško, gotovo neprihvatljivo, govoriti kako Mikloušić nije imao dovoljno znanja, poznavanja jezika i bogoslovske spreme za prevođenje *Biblije*. Prije svega, on je bio itekako teološki izobražen a *horvatski* jezik doista je poznao kad je njime toliko knjiga napisao i gramatiku za učenje latinskoga jezika. Nije potrebno baš uvijek robovati Kukuljevićevim riječima, ponekad nije ni on u pravu svojim tvrdnjama.

13 MIKLOUŠIĆ, T. *Izbor dugovánjeh*, (2009.), str. 97.

14 STROHAL, R. *Svećenici hrvatski književnici*, KL, 61./1910., br. 46, str. 365-366.

15 JAGIĆ, Vatroslav. *Письма Добровскаго и Копитара*. Petersburg, 1885., str. 386. — Kopitaru su bili predloženi stavovi od strane Vrhovčevih spomenutih savjetnika i to: 1. hrvatski kajkavski treba pribrojiti štokavskoj grani, a ne slovenskoj, kako je htio Kopitar; 2. za sve Hrvate

branim jednostavno-oblikovani alfabet. To mi treba biti lakše nego li izvedba. Njegov kanonik Korolija, koji ima gotov rukopis 'Novoga zavjeta' i jedan profesor, pismeno su sročili prijedloge; još bolje, bit će ih lakše opovrgnuti. Uz Koroliju, u spomenutoj je raspravi sudjelovao i Marko Mahanović (1773.-1824.) profesor,¹⁶ koji je, kako kaže Kopitar, pisano sastavio prijedlog na latinsko-me jeziku: *Observationes circa Croaticam orthographiam amatorum idiomatis Croatici gnarorum discussioni Zagrabiae Anno 1814. propositae...*¹⁷ Kopitar

iz uže (banske) Hrvatske, Slavonije i Dalmacije treba ujediniti dijalekte (*unio dialektorum*) i prihvatiti jedinstveni jezik i pravopis prema fonološkom načelu: *piši kao što govoriš*; 3. za sve treba usvojiti pravila slavonskoga pravopisa. Usp. HORVAT, Vladimir. *Kristijanović i Kopitar*. U: *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*. Zagreb-Varaždin, 2004., br. 11-15, str. 198. Treba posebno naglasiti da je fonološko načelo: *piši kao što govoriš* bilo istaknuto već 1745. u pravopsinom priručniku namijenjenom strancima koji uče hrvatski jezik: *Manuductio ad Croaticas dictiones debite scribendas, tam ex ipsa verae pronunciationis natura, quam litterarum valore deprompta, et in favorem patriae juventutis, nec non eorum alienigenarum, qui Croaticum idioma discere cupiunt, exposita. Anno a partu Virginis 1745. Zagrabiae, typis et sumptibus Ioannis Baptistae Weitz, incltyti regni Croatiae typographi*. Zagreb, 1745. Prema tome, Vuk Stefanović Karadžić (1787.-1864.) u to doba još nije bio ni rođen, a njemu se je to načelo, u hrvatskom i srpskom jezikoslovlju pripisivalo desetljećima, tj. da ga je on prvi uopće upotrijebio, što je notorna laž. Kad god se o tome načelu govori, onda treba danas isticati da je ono prvi put javno predočeno u Zagrebu 1745., dakle od hrvatskoga autora spomenuta priručnika. Bile su to: *Upute za pravilno pisanje hrvatskih riječi, kako prema samoj prirodni pravilnoga izgovora, tako i prema glasovnoj vrijednosti slova (...)*. To bi trebali znati svi hrvatski živući jezikoslovci i profesori, kako na sveučilištima, tako i oni u srednjoj i osnovnoj školi diljem Hrvatske! Više o *Uputama*, vidi: JEMBRIH, Alojz. *Na izvorima hrvatske kajkavske književne riječi*. Čakovec, 1997., str. 197-213.

- 16 Bio je profesor moralne teologije, pastoralna i govorništva, katehetike i pedagogike u Zagrebu; podatci prema: *Znameniti i zaslužni Hrvati, te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925.-1925*. Izdao Odbor za izdanje knjige "Zaslužni i znameniti Hrvati 925.-1925". Zagreb, 1925. (preslik 1999.), str. 168. – Spomenuta je rasprava sadržavala: *O povijesti hrvatske pismenosti, O općim pravopisnim načelima, O izvorima hrvatskoga pravopisa s obzirom na rod i vrstu, O uporabi latinskih slova u Hrvata i o izgovoru i načinu pisanja hrvatskih riječi latinskim slovima, O naglašavanju slogova i hrvatskoj prozodiji, O ispravnoj podjeli na slogove, njihovu prenošenju te o složenim riječima, O uporabi velikih slova i pogriješcima u hrvatskomu pravopisu, Dodatak*. Vidi: PERIĆ-GAVRANČIĆ, Sanja. *Observationes circa croaticam orthographiam Marka Mahanovića (1814.) – odabrani odlomci*. U: *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, br. 30. Zagreb, 2004., str. 145-161, tj. str. 147. – Za Mahanovića se smatra da je on sastavio onu poznatu latinsku okružnicu (26. lipnja 1813.) koju je potpisao biskup Vrhovac i razaslao svećenstvu Zagrebačke biskupije sa željom da skupljaju narodno blago: *...zato med ostalemi i Vas ozivljem, nukam i molim, da obsebne riječi horvatske ili slavonske, svakojake poslove i narodne pjesme, koje ste ili do sada za se skupili ili u napredak skupili budete, i meni također što beržje saopćite*. Ovo je prijevod na hrvatski jezik, vidi u: *Biskup Maksimilijan Vrhovac i njegovo djelo*, (2006.), str. 124-126.
- 17 O toj raspravi vidi: PERIĆ-GAVRANČIĆ, S. *Observationes*, (2004.), str. 145-161. – Na latinskom jeziku istu je raspavu objavio FANCEV, Franjo. *Dokumenti za naše podrijetlo hrvatskog preporoda*

spominje kanonika Koroliju koji ima gotov rukopis *Novoga testamenta - der ein N. Testament im MS. [Manuscript] fertig hat*. No, to ipak ne znači da je on autor rukopisa; njemu je taj rukopis mogao netko drugi dati na uvid (ili odobrenje) za tisak. I u jednome pismu Ignacu Kristijanoviću (1796.-1884.) Kopitar (10. lipnja 1831. iz Beča) postavlja pitanje: ...*znam da je pokojni kanonik Korolija ostavio čitavi 'Novi testament', ako ne i čitavu 'Bibliju', priređenu za tisak. Ima li uopće nade da se ona tiska?*¹⁸

Tko je autor *horvatskoga (kajkavskoga) prijevoda Novoga zavjeta*?

To se pitanje, s pravom, postavlja i danas, iako je za ime autora znao Rudolf Strohal (1856.-1936.) još 1910.,¹⁹ a onda 1913. godine i Vatroslav Jagić (1838.-1928.). On je, prikazujući hrvatske prijevode *Biblije* u cijelosti ili u dijelovima, u časopisu "Arhiv za slavensku filologiju" [*Archiv für slavische Philologie*, Bd. 34, 1913., str. 512-513] spomenuo, kako je u Zagrebu, krajem 18. i početkom 19. stoljeća, postojalo zanimanje za prevodenjem čitave *Biblije* na hrvatski jezik, pri čemu je glavni pokretač i podupiratelj bio prosvjetitelj Maksimilijan Vrhovac, biskup Zagrebačke biskupije. Jagić je naveo da se započeti, ali nedovršeni podhvat oko prijevoda *Biblije*, nalazi u rukopisima pohranjenim u spomenutoj Metropolitanskoj knjižnici u Zagrebu. *Alle diese Übersetzungen sind in dem kaj-Dialekt ausgeführt, sonst nicht näher bekannt*. U prijevodu: *Svi su ti rukopisi napisani u kaj-dijalektu, inače se o njima ništa poblize ne zna.*²⁰ K tome spominje: *Das Neue Testament von R. Gusić, jetzt in der Erzbisch. Bibliothek in Agram befindlich,*²¹ *hat folgenden Titel...* U prijevodu: *Novi zavjet od*

(1790.-1832.). U: *Građa za povijest književnosti hrvatske*, knj. XII. Izd. JAZU. Zagreb, 1933., str. 65-117. – Rukopis te rasprave nalazi se u Metropolitanskoj knjižnici u Zagrebu, oznaka MP 87.

- 18 JEMBRIH, Alojz. *Kopitarove spekulacije o kajkavskom književnomu jeziku u pismima Ignacu Kristijanoviću*. U: *Kajkavski zbornik*, "Dani kajkavske riječi". Zlatar, 1996., str. 9-25, tj. str. 10. — Usp. HORVAT, V. *Kristijanović i Kopitar*, (2004.), str. 195-203
- 19 Dakle, prije sto godina već se je znalo tko je autor prijevoda *horvatskoga Novoga testamenta*. O njemu se, kao i o prijevodu, šutjelo sve do danas!? Razlozi tome su svakako u poslijeilirskome razdoblju i društveno-političkim silnicama koje su pogodovale brisanju kolektivne svijesti o vrijednosti i postojanju kajkavske književne riječi. Vidi: JEMBRIH, Alojz. *Historijska svijest o kajkavštini danas*. U zborniku: *Kajkavski u povijesnom i sadašnjem obzoru*. Zabok, 2006., str. 21-30.
- 20 JAGIĆ, Vatroslav. *Die serbokratischen Übersetzungen der Bibel im Ganzen oder einzelner Teile derselben*. U: *Archiv für slavische Philologie*. Bd. XXXIV. Berlin, 1913., str. 512.
- 21 Riječ je o trima ukoričenim rukopisima koje sam prvi put imao u rukama 22. ožujka 2010. u Metropolitanskoj knjižnici Zagrebačke nadbiskupije. Držim da taj rukopis *Novoga zavjeta*

Rupertu Gusića sada se nalazi u Nadbiskupskoj knjižnici u Zagrebu.

Naslov rukopisa u suvremenoj latiničkoj grafiji slovi: *Evangelium Jezua Kristuša iz četireh evangeliumov negda vu dijačkom jeziku od Franje Mirka Šimanovića skup složen, sada pak po Rupertu Gusiću reda sv. Benedikta mašniku za lehkeše i obilneše duš kerstčanskeh zveličenja zadobivanje iz dijačkoga na horvatski jezik prenešen i na svetlo dan.* Tako piše na prvoj stranici rukopisa koji se danas nalazi u Metropolitanskoj knjižnici u Zagrebu (oznaka MP 123). Na drugoj stranici nalazi se **posveta**: *Preizvišenomu, presvetlomu i prepoštovanomu gospodinu gospodinu Maksimilijanu Verhovac od Rakitovca po Božji previdnosti biškupu Zagrebačkomu, opatu Blažene Marije Device od Topuske, od Berzence najvećšemu i vekivečnomu knezu, glasovitoga reda Sv. Štefana kralja veličanstva pravomu najskrovnešemu stališa tolnačniku.*

Na trećoj stranici piše: *Ovo skup složenoga Evangeliuma svoje prenašanje na horvatski jezik za vekivečnoga poštovanja, naklona i zahvalnosti vsediljni spomenek alduje Rupert Gusić, reda Sv. Benedikta predi slavne Biškupije zagrebačke mešnik.* Taj rukopis obuhvaća 14+191+7=212 stranica lijepo pisana i čitljiva teksta.

Drugi pak rukopis (dio 1 i 2), pod oznakom MP 124, ima naslov: *Sveto pismo Novoga Zakona Gospodina našega Jezua Kristuša sada najpervi iz dijačkoga na horvatski jezik po Rupertu [precrtano, iznad napisano: Ivanu Gusiću], Reda Sv. Bendikta predi pak [to je precrtano] slavne Biškupije zagrebačke mešniku za lehkeše i obilneše duš kerstčanskeh zveličenja zadobivanje prenešeno i na svetlo dano. **Stran I.***

Na drugoj stranici slijedi **posveta**: *Preizvišenomu presvetlomu i prepoštovanomu gospodinu gospodinu Maksimilijanu Verhovac od Rakitovca po Božji previdnosti biškupu Zagrebačkomu, opatu Blažene Marije Device od Topuske, slavne knežije od Berzence najvećšemu i vekivečnomu knezu, glasovitoga reda Sv. Štefana kralja apostolskoga častniku, kak takaj cesarskoga i kraljevsko-apostolskoga Veličanstva pravomu, najskrovnešemu stališa tolnačniku.* Drugi dio slovi, prva stranica: *Sveto pismo Novoga Zakona gospodina našega Jezua Kristuša sada najpervi iz dijačkoga na horvatski jezik po Rupertu Gusić reda Sv. Benedikta predi pak slavne Biškupije zagrebačke mešniku za lehkeše i obilneše*

nije još nitko od filologa imao u rukama, a teško da ga je vidio koji hrvatski bibličar. Koliko mi je poznato, naši su proučavatelji hrvatskih prijevoda *Biblije* ipak najviše svoju pozornost usmjeravali na štokavske prijevode; to se razabire iz dosadašnje literature. Držim da nimalo ne griješim ako kažem, da bi Gusićev *horvatski* (kajkavski) *Novi zavjet* valjalo objaviti danas u 21. stoljeću i to zbog kulturološke, jezične, povijesne i biblijske vrijednosti teksta. Osobno sam prionuo već poslu pripremajući transkripciju teksta za tisak.

duš kerščanskeh zveličenja zadobivanje prenešeno i na svetlo dano. Stran II. Na drugoj stranici toga dijela opet piše: *Ovo Svetoga pisma Novoga zakona svoje prenašanje na horvatski jezik za vekivečnoga poštovanja, naklona i zahvalnosti vsediljni spomenek alduje Rupert Gusić reda Sv. Benedikta predi slavne Biškupije zagrebačke mešnik.*

Prvi dio *Novoga zavjeta* - obuhvaća četiri evanđelista, 226 stranica, a drugi dio: *Djela apostolska, Poslanice Sv. Pavla apostola i Apokalipsu*, 289+6 = 521 stranicu.

Iz naslova i posvete nije moguće saznati godinu nastanka prijevoda *Novoga zavjeta*. Jedino što je moguće jest pretpostavka da je prijevod bio završen još za života biskupa Maksimilijana Vrhovca, kojemu je prijevod i posvećen. Je li taj prijevod imao kod sebe spomenuti kanonik Korolija (1814.) kojega je u pismu spomenuo Kopitar, također se ne može izričito odgovoriti. Vjerojatno je o tome prijevodu biskup Vrhovac ili Tomaš Mikloušić obavijestio Kopitara. Ono što je točno, jest da je autor prijevoda *Novoga zavjeta* Ivan (Rupert) Gusić, a ne Korolija, koji je mogao taj prijevod dobiti na uvid i prosudbu kao biskupov savjetnik. Uostalom, već je rečeno, da ga Strohal ne spominje kao autora prijevoda *Novoga zavjeta*, kao niti Mikloušić u svome *Izboru dugovanih svakoverstneh...* (1821.).

Tko je Ivan Rupert Gusić?

O njemu je Rudolf Strohal u *Katoličkome listu*, br. 48 (1. XII. 1910.) zapisao:

Ivan Gusić rodio se je u Vivodini. Isprva je bio član Benediktinskoga reda, kasnije prešao među svjetovne svećenike biskupije zagrebačke.²² Živio je dulje vremena kao "sacerdos deficiens" u Zagrebu, gdje je i umro 31. srpnja 1821. Napisao je: 'Sveto pismo novoga zakona gospoda našega Jezuša Kristuša sada najprvič iz dijačkoga na horvatski jezik prenešeno'. Stran I. 'Evangeliumi' u 4° str. 226., stran II. 'Čini epostolski – Očitovanje Sv. Ivana apostola' str. 289. (Rukopis). Čini se, da je ovo djelo dio onoga prijevoda Biblije, što ju je nakasnio dati biskup Maksimilijan Vrhovac prevesti.²³

Slično je tako mislio i Pavel Josef Šafařík, koji zapisuje: *Dieses 'Neue Testament', so wie die obigen 'Evangelien' und 'Psalter' Vranič's scheinen Theile derjenigen Bi-*

22 To se je moglo dogoditi kada je kralj Josip II. Habsburško-Lotarinški ukinuo neke crkvene redove 1786., i kada su bivši redovnici mogli prijeći u službu dotične biskupije kao pomoćnici župnicima u župama.

23 STROHAL, R. *Svećenici hrvatski književnici*, KL, 61./1910., br. 48, str. 380.

belübersetzung zu sein, welche der agramer Bischof Maximilian Verhovac beabsichtigte, die aber nicht zu Stande kam.²⁴ Naime, Antun Vranić (†1820.) je preveo Davidove psalme: *Arfa Davidova, to jest šoltari svetoga pisma pored vulgate svojemu za laglje težjih mesti razmevanje rastolnačenji vu domorodni jezik prenešeni* (rukopis) 1816., u 4°, str. 336.²⁵

Gusiću je Rupert, vjerojatno, redovničko, a Ivan obiteljsko ime koje je dobio na krštenju. Jagić je postavio pitanje: *Warum der Verfasser einmal Ivan, dann Rupert heisst, und ob das eine und dieselbe Person ist, das sollte näher geprüft werden.* U prijevodu: *Zašto se autor [prijevoda Novoga zavjeta] jednom zove Ivan, a drugi put Rupert, je li to jedna te ista osoba, trebalo bi pobliže ispitati.*²⁶

U Hrvatskom biografskom leksikonu, o Gusiću je zapisano:

Gusić, Ivan (Guszich, Ivan Rupert), prevoditelj (Vivodina kraj Jastrebarskoga, ? - Zagreb, 21. ili 31. VII. 1821). Bio član Benediktinskoga reda, potom prešao u svjetovne svećenike Zagrebačke biskupije; 1820.-21. spominje se kao administrator Sv. Lovre u Vivodini. Jedan je od šestorice stručnjaka kojima je biskup M. Vrhovac povjerio prevodjenje čitave 'Biblije' za područje kajkavskoga narječja. Od toga pokušaja ostalo je tek nekoliko rukopisnih prijevoda, među njima i Gusićev prijevod 'Novoga zavjeta' što se čuva u Metropolitanskoj

24 ŠAFARIK, Josef Paul. *Geschichte der illirischen und kroatischen Literatur*. Prag, 1865., str. 354. — Zašto taj Gusićev prijevod nije nikada tiskan, trebat će istražiti. Ono što je spoznato jest da je Ignac Kristijanović još 1848. pisao: *Istina je: Horvatov knjižestvo je tak malo, da oni do sada vu svojem materinskom jeziku nemaju jošče niti onih knjig, iz kojih bi se oni mogli navčiti dobrotivnost Boga, preveliku ljubav Ježuša, red dobroga deržanja i prave službe Božje, to je: Sveto Pismo [...]. Kaj se pako dotikava siromaštva rečih horvatskoga jezika, morebiti ni tak čisto siromašek i neprikladen, da se vu njem vre sada za podvučenje horvatskoga puka nebi moglo isisavati potrebne knjige, kak to svedoče po meni vre do sada vu horvatskom jeziku izpisane i izobčene knjige, kak takaj celo novoga Zakona, velika pako stran staroga Zakona sveto Pismo vu naš materinski jezik prenešeno.* Navedeno prema: PERCAN, J. *Ignac Kristijanović*, (1984.), str. 98. — Poznato je da je cjeloviti prijevod *Biblije* na hrvatskomu jeziku (štokavštini) tiskan u Budimu 1831. franjevca Matije Petra Katančića, u uredništvu franjevca Grge Čevapovića: *Sveto pismo staroga zakona sada u jezik slavno-illyricski izgovora bosanskoga prinesheno*. Svezak I. Tim su prijevodom udareni temelji budućem zajedničkomu jeziku u Katoličkoj Crkvi u Hrvata, a onda i za sve vjernike. Usp. VINCE, Zlatko. *Književni jezik Matije Petra Katančića, posebno u prijevodu Svetoga pisma*. U: *Zbornik Zagrebačke slavističke škole*, III., knj. 3. Zagreb, 1975., str. 87-99. — Prijevod i tiskanje *Biblije* na jezik naroda kojemu je ona namijenjena, u povijesti (i još uvijek) smatra se epohalnim podhvatom, kako na biblijskome, tako i na književno-jezičnome planu. Jer prijevod *Biblije* na jezik nekoga naroda ujedno je i ispit zrelosti književnosti i jezika toga naroda i svojevrsan ulazak u zajedništvo svjetske književnosti. Da je kojom srećom Gusićev *horvatski* prijevod *Novoga zavjeta* bio tiskan, danas bi slika hrvatskoga jezika izgledala drukčija.

25 STROHAL, R. *Svećenici hrvatski književnici*, KL, 61./1910., br. 48, str. 380.

26 JAGIĆ, V. *Die serbokratischen Übersetzungen der Bibel*, (1913.), str. 513.

knjižnici u Zagrebu. Na sign. M 123 nalazi se rukopis 'Evangelium Ieshusha Krisztusha', koji je Gusić načinio prema latinskome predlošku tzv. usklađenog evanđelja 'Evangelium Jesu Christi syntattomeno e quatuor evangelis' F. M. Šimanovića iz 1792, a na sign. M 124 u prvome je svesku cjelovit prijevod četiriju evanđelja pod naslovom 'Sveto pismo Novoga zakona', a u drugome su 'Chini apostolzki' s dvjema Pavlovim poslanicama Rimljanima i Korinčanima. Gusićeva je kajkavština vrlo dorađena i iznijansirana, što odaje njegovo dobro poznavanje kajkavskoga književnoga jezika.²⁷

O Ivanu Rupertu Gusiću pročitat ćemo u *Leksikonu svećenika Zagrebačke biskupije*,²⁸ o njegovoj svećeničkoj djelatnosti sljedeće:

Duhovni pomoćnik Jurju Ožegoviću u Plešivici (27. VIII. 1810. – 22. V. 1802.). Duhovni pomoćnik Petru Skledaru (župnik 1779. – 1815.) u Martinškoj Vesi.²⁹ Duhovni pomoćnik Franji Stuliću u Svetoj Nedelji (II. – V. 1803.). Upravitelj župe Vivodina (1820.). Nemoćan je (-1921.). Umro je bez oporuke 31. srpnja 1821. u Zagrebu (domu za nemoćne svećenike).

Zaključna misao

Dakle, u osobi Gusića, evo nam još jednoga znamenitoga svećenika iz Jastrebarskoga kraja, koji zavrjeđuje da ga pamtimo kao prevoditelja *Biblije Novoga testamenta* na hrvatski kajkavski književni jezik, čiji bi prijevod, ponavljam, trebalo danas objelodaniti u transkripciji suvremene latinice hrvatskoga jezika. Bio bi to događaj koji bi obogatio povijest prevođenja Biblije na hrvatski jezik. Hoće li biblijska i teološka javnost u Hrvatskoj imati sluha za to, pokazat će se u najkraćem vremenu. Ne znam ima li sluha za takova što sadašnje Hrvatsko biblijsko društvo? Ili netko drugi?

27 HUMSKI, Vera. *Gusić, Ivan (Guszich, Ivan Rupert), prevoditelj*. U: *Hrvatski biografski leksikon*, 5. Gn-H. Izd. LZ MK. Zagreb, 2002., str. 331-332. — Autorica spominje da u drugome dijelu *Novoga zavjeta*, uz *Djela apostolska* (Čini apostolski), postoje dvije poslanice. Treba ispraviti, tu su sve Pavlove poslanice (str. 67-258), kao i *Očitivanje Sv. Ivana apostola* (Apokalipsa, str. 259-289). Da toga nema, ne bi se moglo govoriti o cjelovitom *Novom zavjetu*. Autorica je navela datum Gusićeve smrti "21. ili 31. VII.". U Nadbiskupijskom arhivu u Zagrebu postoji *Matica umrlih svećenika Zagrebačke nadbiskupije 1788- 1911*, svez. I., str. 47, u kojoj piše da je umro *Guszich Ioannes presbyter deficiens 1821. 31 Julii*. Umro je, dakle, u Domu za nemoćne svećenike u Zagrebu 31. srpnja 1821. Ujedno valja ispraviti oblik njegova prezimena koji neki pišu kao *Gušić* (REBIĆ, A. *Antun Sović*, /1991./, str. 103, te SREMIĆ, kao u bilješci br. 30), a treba biti *Gusić*, jer je izvorni zapis *Guszich*, kod čega se *sz* čita s, a *ch*, č.

28 Izrađuje ga dr. zn. Stjepan RAZUM, voditelj *Nadbiskupijskoga arhiva* u Zagrebu, kojemu se najsrdačnije zahvaljujem za podatke o Gusiću.

29 U monografiji iste župe, njegovo je prezime pisano kao *Gušić*, što nije ispravno. Usp. SREMIĆ, Domagoj. *Župa Martinska Ves*. Izd. KS iz Zagreba i Rimokatolička župa Sv. Martina biskupa iz Marinske Vesi. Zagreb-Martinska Ves, 2007., str. 92.

Literatura

- CESAREC, Ivan. *Dramsko-scenski rad Tomaša Mikloušića (1767.-1833.) u kontekstu starije kajkavske drame*. Izd. Hrvatskozagorsko književno društvo. Klanjec, 2008., 320 str.
- CESAREC, Ivan. *Tomaš Mikloušić (1767.-1833.) (Pregled života i književnog rada)*. U: *Gazophylacium*, 14./2009., br. 1-2, str. 149-159.
- HORVAT, Vladimir. *Kristijanović i Kopitar*. U: *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*. Zagreb-Varaždin, 2004., br. 11-15.
- HUMSKI, Vera. *Gusić, Ivan*. U: *Hrvatski biografski leksikon*, 5, Zagreb, 2002.
- JAGIĆ, Vatroslav. *Письма Добровскаго и Копитара*. (*Pisma Dobrovskog i Kopitara*) Petersburg, 1885.
- JAGIĆ, Vatroslav. *Die serbokratischen Übersetzungen der Bibel im Ganzen oder einzelner Teile derselben*. U: *Archiv für slavische Philologie*. Bd. XXXIV. Berlin, 1913.
- JEMBRIH, Alojz. *Historijska svijest o kajkavštini danas*. U zborniku: *Kajkavski u povijesnom i sadašnjem obzorju*. Zabok, 2006., str. 21-30.
- JEMBRIH, Alojz. *Kopitarove spekulacije o kajkavskom književnomu jeziku u pismima Ignacu Kristijanoviću*. U: *Kajkavski zbornik, "Dani kajkavske riječi"*. Zlatar, 1996., str. 9-25.
- JEMBRIH, Alojz. *Mlajši Robinzon (...) Hasnovita pripovest za detcu u prijevodu Antuna Vranića (1796.)*. U: *Kajkavski zbornik, "Dani kajkavske riječi, '98"*. Zlatar, 1998.
- JEMBRIH, Alojz. *Vranićev Mlajši Robinzon ... (1796.)*. U: *200 godina kajkavske dječje književnosti*. Zbornik radova s istoimenoga znanstvenoga skupa (Zagreb, 10. XI., 1999.), *Kajkaviana Donja Stubica i Kajkavsko spravišće* Zagreb. Ur. Alojz JEMBRIH. Varaždin-Donja Stubica, 2001.
- JEMBRIH, Alojz. *Na izvorima hrvatske kajkavske književne riječi*. Izd. Zrinski. Čakovec, 1997.
- MAGIĆ, Vladimir. *Noviji rukopisi Metropolitanske knjižnice (18.-20. stoljeće)*. U: *Tkalčić. Godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije*. Zagreb, 13./2009., br. 13, str. 585-634.
- MIKLOUŠIĆ, Tomo. *Izbor dugoványh vszakoverztnéh, za haszen y razveszelénye szluséchéh, po Tomášu Miklóushich, plebánushu Ztenyevékhém íspiszan y na szvétlo dàn. Vu Zagrebu, pritzkan vu Novoszélzkoj szlovarniczi 1821*. Za tisak priredio i pogovor napisao Alojz Jembrih. Niz: *Kinč osebjuni*, knj. 4. Nakladnik Kajkaviana. Donja Stubica, 2009., 193+tablica+96 str.
- PERCAN, Josip. *Ignac Kristijanović (1796.-1884.) i njegov pokušaj prevođenja Sve-*

- toga pisma*. U: *Bogoslovska smotra*. Zagreb, 54./1984., br. 1, str. 88-103.
- PERIĆ-GAVRANČIĆ, Sanja. *Observationes circa croaticam orthographiam Marka Mahanovića (1814.) – odabrani odlomci*. U: *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, br. 30. Zagreb, 2004., str. 145-161.
- REBIĆ, Adalbert. *Antun Sović. O 110. obljetnici rođenja i 50. obljetnici smrti*. U: *BS*, 61./1991., str. 103-112.
- REBIĆ, Adalbert. *Ante Sović, prevoditelj Biblije na hrvatski jezik*. U: *Kana*, 22./1991., br. 5 (236), str. 28.
- SREMIĆ, Domagoj. *Župa Martinska Ves*. Izd. Kršćanska sadašnjost iz Zagreba i Rimokatolička župa Sv. Martina biskupa iz Marinske Vesi. Zagreb-Martinska Ves, 2007.
- STROHAL, R(udolf). *Svećenici hrvatski književnici u 18. i početkom 19. vijeka ovakraj Velebita*. U: *KL*, 61./1910., br. 46, od 17.XI.1910., str. 363-366; br. 48, od 1.XII.1910., str. 379-381; br. 49, od 8.XII.1910., str. 387-391.
- ŠAFAŘIK, Josef Paul. *Geschichte der illirischen und kroatischen Litertur*. Prag, 1865.
- ŠOJAT, Olga. *Život i rad Ignaca Kristijanovića*. U: *Rad JAZU*, knj. 324, Zagreb 1962., str. 63-114.
- ŠOJAT, Olga. *Sokačka knjiga*. U: *Kaj*, 1./1968., br. 12, str. 81-96.
- ŠURMIN, Đuro. *Hrvatski preporod 1790.-1836*. Zagreb, 1903.
- VINCE, Zlatko. *Književni jezik Matije Petra Katančića, posebno u prijevodu Svetoga pisma*. U: *Zbornik Zagrebačke slavističke škole*, III., knj. 3. Zagreb, 1975.

Alojz Jembrih

“The Bible of Vrhovac”: Has it been Rediscovered?

Summary

In this paper the author introduces the wider public to the unobserved handwritten translation of the New Testament in the Kajkavian language. The translation originated in the time of Bishop Maksimilijan Vrhovac in Zagreb and Tomaš Mikloušić (in the first half of the 19th century). Since then, Rudolf Strohal (1910) and Vatroslav Jagić (1913) have already pointed to it. Both of them have also mentioned the name of the translator. Since it is precisely about the translation of the New Testament into the Kajkavian literary language, Croatian studies experts

and Croatian Bible scholars showed no interest in it whatsoever. They were more interested in translations of the Bible in Štokavian. Therefore, this particular Croatian (Kajkavian) translation is almost completely unknown to the wider public (as well as to many experts) even today. There is a conventional assumption in Slavic studies that the author of said translation, Zagreb clergyman Stjepan Korolija, is actually the counselor of Vrhovac. However, as it is presented in this paper, the author is a priest of the Jastrebarsko region, born in Vivodina, Ivan Gusić, whose monastic name was Rupert (a former Benedictine).

By this paper, the author wishes to acknowledge said translation of the New Testament, for it is a product of the work of the Vrhovac Bible Society whose intention was to translate the whole Bible into the Croatian (Kajkavian) literary language. Therefore, it is appropriate to say that said manuscript is actually "The Bible of Vrhovac" that has been rediscovered.